

ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 37.014 (477)

Б. І. Мокін, д-р. техн. наук, проф.;

Н. С. Желюк, асп.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Досліджено теоретичні та методологічні засади фінансового забезпечення системи вищої освіти України. Виявлено основні закономірності і протиріччя, що характеризують особливості розподілу фінансових ресурсів між перспективними напрямками функціонування вищих навчальних закладів.

Вступ

За сучасних умов розвитку економіки України однією з болючих проблем вищої освіти є недостатність фінансування вищих навчальних закладів, без чого неможливе їх функціонування та забезпечення високої якості надання освітніх послуг.

Враховуючи, що система вищої освіти — це найважливіша складова соціально-економічного прогресу та стабільності держави, її національної безпеки, то питання управління фінансовими ресурсами вищих навчальних закладів є досить актуальними для України, адже від його вирішення залежить подальший розвиток нашої держави.

Серед провідних дослідників, які займалися розробкою механізму ефективного управління фінансовими ресурсами освітньої галузі, необхідно зазначити таких закордонних та вітчизняних вчених: Е. Аткинсон, О. Балашова, М. Вудхолл, Є. Жильців, А. Зорін, С. Маркарянц, Дж. Стігліц, Л. Якобсон, В. Андрієнка, Т. Боголіба, С. Єрохіна, Л. О. Плахотнікова, Ю. Лисенка, Л. І. Іщук, Н. Є. Килипенко, Ю. Я. Ковальчук, Н. М. Сас, Ю. Богач та ін.

А тому, *метою статті* є дослідження системи заходів щодо підвищення ефективності розподілу фінансових ресурсів між перспективними напрямками функціонування ВНЗ.

Основна частина

Дослідження теми згідно із законом України «Про освіту» фінансування вищих навчальних закладів державної форми власності здійснюється за рахунок відповідних бюджетів, галузей народного господарства, державних підприємств і організацій. Згідно з чинним законодавством ВНЗ мають право також залучати додаткові кошти з нормативно визначених джерел, серед яких [1]:

1. Кошти, одержані за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів.

2. Плата за надання додаткових освітніх послуг.

3. Кошти, одержані за науково-дослідні роботи (послуги) та інші роботи, виконані навчальним закладом на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян.

4. Доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання.

5. Дотації з місцевих бюджетів та дивіденди від цінних паперів.

6. Валютні надходження та добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян, інші кошти [1].

За результатами аналізу статистичних даних за 2008—2010 рр. [2] та Бюджету України на 2011 рік [3] обсяги бюджетного забезпечення освіти зростають з кожним роком. Так у 2009 році зведений бюджет фінансування галузі «Освіта» збільшився на 4,863 млрд грн порівняно з 2008 роком, у 2010 році, порівняно з 2009 роком, він збільшився на 11,497 млрд грн, а плановий показник на 2011 рік

зріс ще на 1,672 млрд грн порівняно з 2010 роком [4].

Обсяг бюджетного забезпечення освіти у % від ВВП не має стабільної тенденції до зростання, оскільки у 2009 році, він був меншим, ніж у 2008 році, і становив лише 6,29 % [2]. У 2010 році порівняно з 2009 роком, він збільшився на 0,27 %. Згідно із Законом України «Про державний бюджет України» на 2011 рік цей показник планується на рівні 6 % від ВВП, тобто передбачається зменшення на 0,56 % [5]. Наочно це показано в табл. 1. та на рис. 1 та 2.

Таблиця 1

Обсяги бюджетного забезпечення освіти

Показники	2008	2009	2010	2011
Зведений бюджет фінансування галузі «Освіта», млрд грн	60,968	65,831	77,328	79
% ВВП	6,42	6,29	6,56	6

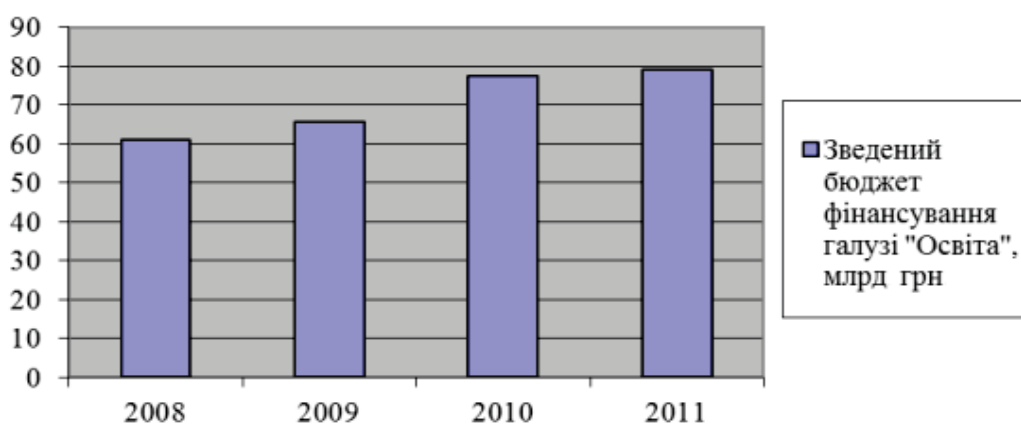

Рис. 1. Динаміка фінансування галузі «Освіта» зі зведеного бюджету

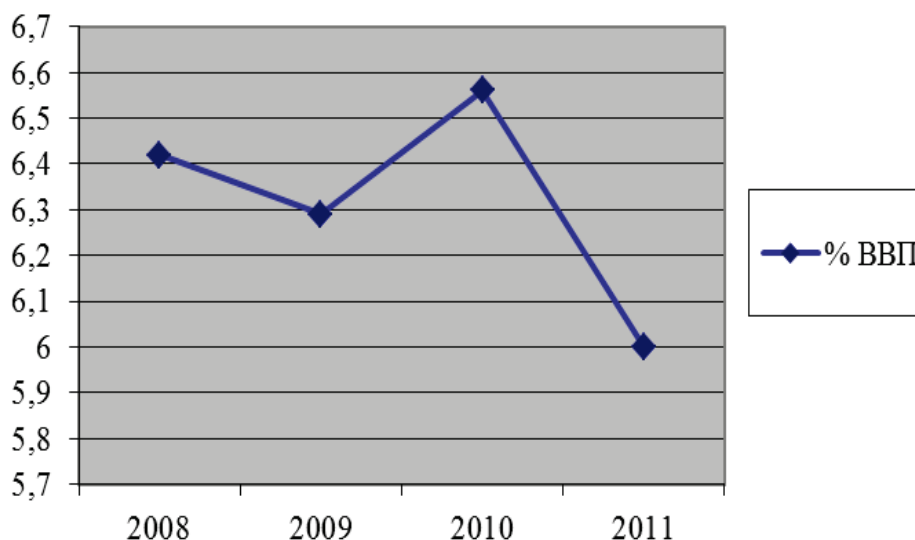

Рис. 2. Динаміка фінансування галузі «Освіта» у % від ВВП

На сьогоднішній день за рахунок бюджетних коштів більшість державних ВНЗ можуть профінансувати лише частину витрат по заробітній платі і нарахування на неї, частину витрат на енергоносії і комунальні послуги та стипендії студентам. При такій схемі фінансування ВНЗ підвищення якості навчального процесу в них і забезпечення переходу на Болонську систему з метою формування висококваліфікованих спеціалістів міжнародного рівня залишається під знаком запитання.

Ряд вчених запропонували своє бачення шляхів удосконалення фінансування ВНЗ, ознайомсь з пропозиціями українських вчених щодо удосконалення фінансового управління та забезпечення ВНЗ. Вони зведені у табл. 2.

Таблиця 2

Підходи щодо удосконалення фінансового управління та забезпечення ВНЗ

Автори	Авторське бачення
Плахотнік Л. О.	Для поліпшення умов фінансування вищої освіти необхідно створити умови для зменшення міграційних процесів населення з вищою освітою, регулювання його доходів та посилення соціального захисту, а також залучення бізнес-структур до фінансування ВНЗ за допомогою системи податкових пільг, благодійництва, меценатства і спонсорства [6]
Іщук Л., Килипенко Н. Є. та Ковальчук Ю. Я.	Удосконалювання бюджетного фінансування повинно доповнюватися розвитком децентралізованих позабюджетних джерел фінансування і впровадження елементів госпрозрахунку в практику фінансування вищої освіти з урахуванням їх народногосподарської доцільності [7]
Бенедик Ю. Ю.	З метою стабілізації галузі освіти необхідно вжити рішучих заходів щодо збільшення та диверсифікації фінансування вищої освіти в Україні, довести фінансування освіти до 10 % від ВВП, а також посилити контроль уряду за виконанням у повному обсязі норм Конституції України та вимог законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», інших нормативно-правових актів, що стосуються сфери вищої освіти, щоб не допустити безконтрольної її комерціалізації [8]
Сас М. Н.	Автор звертає увагу на необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування різних ланок освіти так, як бюджетних та позабюджетних коштів фінансування навчальних закладів немає в достатній кількості. При цьому, пріоритетність, на думку автора, має бути надана, з одного боку, зростанню частки позабюджетних коштів на фінансування освітньої діяльності, з іншого боку, має відбутися розширення сфери ринкових відносин в освіті, її подальша комерціалізація із досконалою програмою ціноутворення на ринку освітніх послуг [9]
Богач Ю.	Держава не в змозі фінансувати освіту в повному обсязі. Нині стало реальністю недержавне фінансування вищої освіти. Тому необхідно чітко визначити, яку частку в бюджеті освіти воно повинно складати і за якого співвідношення державного і недержавного фінансування вищої освіти вона зможе нормально функціонувати [10]
Боголіб Т. М.	Необхідно кардинально поліпшити фінансування науки, найближчим часом збільшити залучення позабюджетних асигнувань через системи стимулювання та різноманітних механізмів регіональної підтримки науково-технічної діяльності. Аналіз сучасного фінансового стану ВНЗ, свідчать про те, що для розв'язання проблем вищої освіти і науки необхідно сформулювати цілісну політику забезпечення їх фінансовими ресурсами [11]
Лисенко Ю. Г., Анд- рієнко В. І.	Держава передбачає зменшення бюджетного фінансування та поступове його заміщення децентралізованими джерелами надходження грошових коштів і перш за все від контрактної форми навчання. Умови самофінансування діяльності ВНЗ потребують комплексного підходу до питань удосконалення управління їх фінансово-господарської діяльності, створення цілковито особливого економічного механізму, сутність якого міститься у поєднанні планової з вільною ринковою економікою [12]

Проаналізувавши ідеї українських вчених, можна побачити, що вони зводяться на сучасному етапі ринкових змін у сфері вищої освіти до активного використання сучасних інструментів позабюджетного фінансування освітніх програм і розширення підприємницької діяльності ВНЗ, тобто до збільшення якомога швидкими темпами тієї частини бюджету ВНЗ, який називається спеціальним фондом. Він формується за рахунок надання послуг, оренди, виконання науково-прикладних розробок, ведення господарчих робіт, отримання плати за навчання тощо [13]. Але основним недоліком, зведених у табл. 2 результатів дослідження є те, що пропонуються моделі і технології, які лише оцінюють фінансовий стан ВНЗ, а не пропонують моделей і технологій прогнозу і управління фінансовими потоками у ВНЗ.

В табл. 3 наведені три основних групи власних надходжень ВНЗ, їх підгрупи та напрямки їх

використання у функціонуванні роботи університету.

Таблиця 3

Власні надходження ВНЗ та напрямки їх використання

Група власних надходжень ВНЗ	Підгрупи власних надходжень	Напрямки використання надходжень ВНЗ
1. Плата за послуги, що надаються бюджетною установою (мають постійний характер і обов'язково плануються)	1.1. Плата за послуги, надання яких пов'язане з виконанням основних функцій та завдань бюджетних установ	Покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням зазначених послуг
	1.2. Надходження від господарської та/або виробничої діяльності (кошти від господарсько-виробничої діяльності допоміжних, навчально-допоміжних підприємств, господарств, майстерень, квартирна плата та плата за гуртожиток)	Організація зазначених видів діяльності, а також на господарські видатки бюджетних установ
	1.3. Плата за оренду майна	Утримання, обладнання, ремонт майна
	1.4. Надходження від реалізації майна (крім будівель та споруд)	Ремонт, модернізація чи придбання нових необоротних активів та матеріальних цінностей
2. Інші джерела власних надходжень бюджетних установ	2.1. Благодійні внески, гранти та дарунки (в т. ч. внески від спонсорів та меценатів)	Гранти спрямовуються на реалізацію цілей, визначених програмою їх надання
	2.2. Кошти, які отримує ВНЗ на виконання окремих конкретних доручень від підприємств, організацій, фізичних осіб, інших бюджетних установ	За спеціально визначеними напрямками в разі їх надходження

За рівнем надання платних освітніх послуг (близько 50 % студентського контингенту вищих навчальних закладів усіх форм власності) Україна увійшла до списку світових лідерів [14], чим напевно ми можемо пишатись.

Для ефективного управління процесами надходження та використання грошових коштів ВНЗ необхідно розробити економіко-математичну модель оптимального розподілу фінансових ресурсів від платних послуг ВНЗ та механізм ефективного прогнозу і управління фінансовими ресурсами з використанням сучасних інформаційних технологій, в основу яких покладено системи підтримки прийняття рішень.

Використання такої моделі та інформаційної технології на базі системи підтримки прийняття рішень дозволить обґрунтувати пріоритетні напрямки фінансування, а також ефективно розподілити обмежені фінансові ресурси між ними і спрогнозувати наслідки.

Висновки

Аналіз фінансування у сфері вищої освіти України дозволив визначити такі ключові особливості нинішнього функціонування ВНЗ:

1. Зменшення рівня прямого бюджетного фінансування.

2. Заміщення бюджетного фінансування коштами спеціального фонду, який формується за рахунок надання послуг, оренди, виконання науково-прикладних розробок, ведення господарчих робіт, отримання плати за навчання.

Для ефективного використання спеціального фонду університету, зокрема регулювання процесами надходження та використання грошових коштів від платних послуг, необхідно створити економіко-математичну модель та інформаційну технологію для ефективного управління обмеженими ресурсами ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2002. — № 20. — 61 с.
2. РБК-Україна інформаційне агентство [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/v_ukraine_svedennyu_byudzheth_finarsirovaniya_rashodov_na_obrazovanie_na_2010_g_s_ostavlyaet_77_328_mlrn_grn_ili_6_56_vvp_komitet_vr_31032010.
3. Закон України «Про державний бюджет України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011.
4. Издательский дом «Коммерсантъ». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kommersant.ua/docs/government-budget-project-2011.pdf>.
5. Інформаційне агентство «Уніан». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://education.unian.net/ukr/detail/189727>
6. Плахотнікова Л. О. Взаємодія процесів реформування системи вищої освіти та економіки України [Електронний ресурс] / Л. О. Плахотнікова. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com /24_SVMN_2008/Economics/ 27097.
7. Ішук Л. І. Фінансові аспекти реформування системи вищої освіти України [Електронний ресурс] / Л. І. Ішук, Н. Є. Килипенко, Ю. Я. Ковальчук. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com /25_DN_2008/Economics/29178.
8. Бенедик Ю. Стан і тенденції фінансування вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Бенедик // Науковий блог НАУ «Острозька академія». — 2009. — Режим доступу : <http://naub.org.ua/>.
9. Сас Н. М. Альтернативні джерела фінансування освіти / Н. М. Сас // Витоки педагогічної майстерності. — Полтава, 2009. — № 6. — С. 280—284.
10. Богач Ю. Ю. Управління процесом багатоканального фінансування вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Богач // Наука молода. — 2003. — № 1. — Режим доступу : http://www.library.ane.edu.ua/mages/naukvydannya/CGL_OT.pdf
11. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період / Т. М. Боголіб. — К., 2006. — 324 с.
12. Система финансирования менеджмента высшего учебного заведения / под ред. Ю. Г. Лысенко, В. Н. Андриенко. — Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2004. — 602 с.
13. Куліков П. М. Проблеми та перспективи побудови ефективного механізму управління фінансовими ресурсами сфери вищої освіти України / П. М. Куліков // Економіка та прогнозування. — 2009. — № 4. — С. 90—100.
14. Вахович І. М. Механізм фінансового забезпечення вищої освіти в умовах формування соціально орієнтованої ринкової економіки / І. М. Вахович, Ю. В. Волинчук // Формування ринкових відносин в Україні. — 2010. — № 2. — С. 103—109.

Рекомендована кафедрою відновлювальної енергетики та транспортних електросистем і комплексів

Стаття надійшла до редакції 14.01.11

Рекомендована до друку 24.02.11

Мокін Борис Іванович — професор, **Желюк Наталія Сергіївна** — аспірант.

Кафедра відновлювальної енергетики та транспортних електросистем і комплексів, Вінницький національний технічний університет, Вінниця